

2

CSEAS timeline

6

วิเคราะห์ข่าว

ปัญหาข้อพิพาททะเลจีนใต้: อาเซียน-จีน-สหรัฐอเมริกา

8

บทความพิเศษ

กัมพูชาตะวันตกกับความสำคัญทางการค้าต่อประเทศไทย

14

คุยกับผู้บริหาร

ผศ. ดร. กิตติ ประเสริฐสุข || ผศ. ดร. ยุกติ มุกดาวิจิตร

21

คุยกับนักวิจัย

อำพา แก้วกำก

24

อ่านอุษาคเนย์

The Art of Not Being Governed:

An Anarchist History of Upland Southeast Asia

28

ความเรียงอุษาคเนย์

Yêu là yêu yêu là cuời:

รักคือรัก รักคือการแต่งงาน:

เสียงที่เปล่งออกมาของกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน

32

ภาพเก่าเล่าเรื่อง

การพบกันของ ปรีดี พนมยงค์ และ โซจิมินห์

จดหมายข่าว 1.1 (ตุลาคม 2556)

ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

จดหมายข่าว **Inside Out**

เจ้าของ

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ปรึกษา

ผศ.ดร.กิตติ ประเสริฐสุข

ผศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร

กองบรรณาธิการ

ชัยวัฒน์ มีสันฐาน

ดุลยภาค ปรีชารัชช

พรรณราย โอสถาภิรัตน์

มรกตวงศ์ ภูมิพลับ

รัตนภรณ์ เพชรลัมพฤธี

วชิระ รอดรวย

วทัญญู ใจบริสุทธิ์

วราภรณ์ ศรีศรีติโสภณ

สิทธิกร นิพภยะ

อัศรพงษ์ คำคุณ

อำพา แก้วกำก

ภาพปก

น้ำเพชร เชื้อชม

รูปเล่ม

วัฒนสินธุ์ สุวรรตนาทน

ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง
จ.ปทุมธานี 12121
โทรศัพท์ 0-2564-5000-3
โทรสาร 0-2564-4888
email: cseas.insideout@gmail.com

CSEAS timeline

เสวนาโต๊ะกลม

Recent Development in the
Implications for ASEAN

11 เมษายน 25

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ
The Institute for East Sea
(South China Sea) Studies,
Diplomatic Academy of
Vietnam (DAV) จัดงานเสวนา
โต๊ะกลมขึ้นภายใต้หัวข้อ “Recent
Development in the South
China Sea: Implications for
ASEAN” ณ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทะเลจีนใต้และนัยยะต่อ
อาเซียน

South China Sea:

56

สัมมนาวิชาการ

สู่สันติภาพในอุษาคเนย์?: กระบวนการสันติภาพ ในพม่า มาเลเซีย และจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ร่วมกับคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดการสัมมนาวิชาการ “สู่สันติภาพในอุษาคเนย์?: กระบวนการสันติภาพในพม่า มาเลเซีย และจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้” เพื่อสร้างความรับรู้และความเข้าใจบริบทความขัดแย้งในภูมิภาค และเพื่อร่วมเสนอแนวทางในการดำเนินกระบวนการสันติภาพ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในการสัมมนาครั้งนี้ อาจารย์ดุลยภาค ปรีชารัชช อาจารย์ประจำโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนายประจักษ์ กุณณะ ตัวแทนจากสภาอภีร์รัฐฉาน (RCSS) ได้นำเสนอในประเด็น “พม่ากับการต่อสูระหว่างรัฐกับประชาชนชนกลุ่มน้อยและการปลดปล่อย” ส่วนอาจารย์อัศรพงษ์ คำคุณ อาจารย์ประจำวิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ชี้แจงให้เห็นปัญหาของ “ซาบ่ากับการต่อสูระหว่างรัฐต่อรัฐ ระหว่างมาเลย์กับฟิลิปปินส์” และอาจารย์ ดร. อนุสรณ์ อุณโณ อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนายบาสรี มะเซ็ง ตัวแทนชาวมลายูมุสลิมจากจังหวัดนราธิวาส ได้มองย้อนกลับมาดูประเทศไทยถึงสาเหตุว่าทำไมสันติภาพจึงยังไม่เกิดที่ชายแดนใต้ของประเทศไทย?

29 เมษายน 2556

ภาพบน: จากซ้ายไปขวา

อ.อัศรพงษ์ คำคุณ วิทยาลัยนานาชาติ ปรีดี พนมยงค์
อ.ดร.อนุสรณ์ อุณโณ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
นายบาสรี มะเซ็ง ตัวแทนชาวมลายูมุสลิม จังหวัดนราธิวาส
ผศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร ประธานศูนย์ CSEAS
อ.ดุลยภาค ปรีชารัชช คณะศิลปศาสตร์
นายประจักษ์ กุณณะ ตัวแทนจากสภาอภีร์รัฐฉาน

เปิดทำการ

ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ได้เปิดทำการ ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา อย่างเป็นทางการ โดยได้รับเกียรติจาก ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาเป็นประธาน

ภาพบน: จากซ้ายไปขวา

นายพิชัยพันธุ์ ชาญภูมิธล

รองอธิบดีกรมเอเชียตะวันออก

ผศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร

ประธานศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์สงวน ลีวมนันต์

กรรมการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

รศ.ดร.สมชาติ ชคตระการ

รองอธิการบดีฝ่ายบริหารทั่วไป

ผศ.ดร.กิตติ ประเสริฐสุข

ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

18 กรกฎาคม

การจัดปาฐกถาในครั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “จากมุมมองภายใน” ตามคำขวัญของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาว่า “Southeast Asia Inside Out”

ปาฐกถา

สยาม/ไทย ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา: ความรู้เรื่องไทยท่ามกลางภูมิภาค

ศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย วินิจจะกูล
ประธานสมาคมเอเชียศึกษา แห่งสหรัฐอเมริกา

าสตร์

2556

การแสดงนาฏศิลป์
ชุด “บุตรี-บุตรา ชาว”
โดยนักศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อำนวยการแสดงโดย
รศ. ฉันทนา เอี่ยมสกุล

กิจกรรมศิลปวัฒนธรรม

คุณกฤษ เหลือละม้าย
กวีและนักวิชาการอิสระ
อ่านบทกวี “พันธกิจแห่งจินตกรรม”

คุณชะการ์รียา อมตยา
กวีซีไรต์ ปี พ.ศ. 2553
อ่านบทกวี “ความหมาย”

นางสาวจิตาภา บัวใหญ่
บัณฑิตคณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ่านบทกวีภาษาเวียดนาม
“หอย” (ถาม)

(ซ้าย) การขับร้องเพลงประสานเสียง Satu Malasia
(ขวา) การอ่านบทกวีภาษามลายู โดยนักศึกษา
Southeast Asian Studies, Faculty of Arts and Social
Sciences, University of Malaya
ตามความร่วมมือกับคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปัญหาข้อพิพาททะเลจีนใต้: อาเซียน-จีน-สหรัฐอเมริกา

วาทัญญู ไบรสิสุทธี

นักวิจัย ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: <http://www.isc-gspa.org/>

ความขัดแย้งและข้อพิพาทระหว่างประเทศในกรณีการอ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ ทั้งเวียดนามและจีนต่างก็อ้างสิทธิเหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ ซึ่งมีผลประโยชน์เกี่ยวกับดินแดนและพลังงานเป็นปัจจัยผลักดัน กอปรกับบนพื้นฐานมุมมองการนิยามพื้นที่พิพาทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เวียดนามนั้นให้คำนิยามถึงพื้นที่พิพาทว่าเป็นทะเลตะวันออก ซึ่งหมายถึง ทะเลทางชายฝั่งตะวันออกของเวียดนาม ในขณะที่จีนนิยามว่าพื้นที่พิพาทดังกล่าว คือ ทะเลทางตอนใต้ของจีน สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของทั้งสองประเทศที่จะสูญเสียผลประโยชน์บนดินแดนดังกล่าวเสียมิได้ นอกจากนี้ ความตระหนักรู้ perception ของเวียดนามที่ว่าจีนเป็นภัยคุกคาม ดังนั้นการกระทำของทั้งสองฝ่ายบนพื้นที่หมู่เกาะในทะเลจีนใต้ จึงดำเนินไปด้วยความสำคัญว่าตนคือเจ้าของอธิปไตยเหนือดินแดน ทำให้ทั้งสองประเทศมีปฏิกิริยาโต้ตอบระหว่างกันเสมอมา ไม่ว่าจะเป็นการซ้อมรบทางทะเลเหนือดินแดนพิพาท หรือจะเป็นคุกคามต่อเรือและโครงสร้างพื้นฐานเชิงพาณิชย์ซึ่งกันและกันของทั้งสองฝ่าย

ภายใต้สภาวะที่อาเซียนไม่สามารถแสดงบทบาทที่ชัดเจนต่อกรณีพิพาทเหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ได้ เนื่องจากสมาชิกของอาเซียนได้ถูกแบ่งเป็นสามส่วนในมุมมองที่มีต่อกรณีพิพาทดังกล่าว ส่วนแรกก็คือ คู่กรณีของจีน ได้แก่ เวียดนาม ฟิลิปปินส์ มาเลเซียและบรูไน ส่วนที่สอง คือ กลุ่มที่ยืนเคียงข้างกับจีน ได้แก่ ลาว กัมพูชา และพม่า และส่วนสุดท้ายก็คือสมาชิกอาเซียนที่เหลือที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียโดยตรงต่อผลประโยชน์บนดินแดนพิพาท ความแตกต่างกันทางผลประโยชน์และจุดยืนของสมาชิกล้วนส่งผลให้อาเซียนขาดซึ่งเอกภาพในการที่จะต่อรองอันใดกับจีนในกรณีพิพาทเหนือหมู่เกาะทั้งสองการเจรจา ก็จะเป็นการเจรจาแบบผ่านๆ ไป

อย่างไรก็ตามจากท่าทีของจีนที่ได้มีความแข็งแกร่งต่อกรณีพิพาทเหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ ก็ยังทำให้ความเป็นภัยคุกคามของจีน (China threat) จากการนิยามของสหรัฐอเมริกาทวีความชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องมาจากเวียดนามและประเทศคู่พิพาทอื่นๆ ของจีนเป็นประเทศเล็ก ทำให้นานาประเทศมองว่าจีนซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจกำลังคุกคามประเทศผู้ด้อยกว่าอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ภายใต้ยุทธศาสตร์การปิดล้อมจีน สหรัฐฯ ก็จะสามารถใช้ประโยชน์จากพฤติการณ์การร้าวของจีนในการเข้ามามีบทบาททางทหารในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อที่สหรัฐฯ จะสามารถรักษาผลประโยชน์ทางทะเลแถบตะวันออกเฉียงใต้ เห็นได้จากกรณีที่สหรัฐฯ ได้มีความร่วมทางทหารกับเวียดนาม ตลอดจนมีการนำเรือรบสหรัฐฯ มาจอดเทียบท่าที่บริเวณท่าเรือเมืองดานังนอกจากนี้สหรัฐฯ ก็จะใช้ประโยชน์จากพฤติการณ์ดังกล่าวของจีนเพื่อดำเนินยุทธศาสตร์หลักในการครองความเป็นเจ้าให้ยาวนานที่สุด โดยการหวังรั้งการผงาดขึ้นของจีนในทุกวิถีทาง

เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคมที่ผ่านมา ทำเนียบขาวได้ออกประกาศว่าประธานาธิบดีบารัค โอบามา ผู้นำสหรัฐอเมริกาได้เชิญประธานาธิบดีเวียดนาม นายเจืองเติน ซาง เดินทางเยือนสหรัฐฯ ในปลายเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมาเพื่อกระชับความสัมพันธ์แบบทวิภาคีทางการป้องกันประเทศและเพื่อเป็นการวางรากฐานการซื้อขายอาวุธยุทธโปกรณ์ระหว่างสองประเทศในอนาคต

หนังสือพิมพ์ *Jane Defense Weekly* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ด้านการป้องกันประเทศ ของประเทศอังกฤษได้อ้างรายงานของกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ที่ออกมาระบุว่า ผู้นำทั้งสองประเทศหารือกันในวันที่ 25 กรกฎาคม ที่ผ่าน มา ณ กรุงวอชิงตันดีซี โดยประธานาธิบดี

บารัค โอบามาได้กล่าวยืนยันว่า นี่คือการ เพื่อให้ผู้นำทั้งสองประเทศกระชับสัมพันธ์ไมตรีและความร่วมมือระหว่างสองประเทศเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของภูมิภาคและผลักดันความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ กับประชาคมอาเซียน

หนังสือพิมพ์ *Jane Defense Weekly* รายงานอีกว่า ทำเนียบขาวไม่ได้ระบุถึงประเด็นความร่วมมือด้านการป้องกันประเทศ แต่ที่น่าจับตามองก็คือ การเยือนสหรัฐฯ ของผู้นำเวียดนามครั้งนี้เกิดขึ้นภายหลังการเยือนสหรัฐฯ ของเสนาธิการกองทัพประชาชนเวียดนามพร้อมกับผู้นำด้านการป้องกันประเทศ ผู้บัญชาการกองทัพเรือ กองทัพอากาศและรองอธิบดีกรมข่าวกรองสังกัดกระทรวงกลาโหมเวียดนาม

จากการคาดการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ ถ้าหากการหารือเจรจาเกี่ยวกับการซื้อขายอาวุธยุทธโปกรณ์ระหว่างผู้นำทั้งสองประเทศเป็นไปได้ด้วยดี ก็มีความเป็นไปได้ที่กรุงฮานอยจะเสนอซื้อเครื่องบินลาดตระเวนและลำเรือดำน้ำ P-3C Orion ที่ผ่านการใช้งานของกองทัพสหรัฐฯ มาแล้ว

การคาดการณ์ดังกล่าวมีความเป็นไปได้มากเนื่องจากว่า ในงานมหกรรมอาวุธยุทธโปกรณ์ LAAD 2013 ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศบราซิล ด้านนาย Clay Fearnow ผู้จัดการฝ่ายโครงการลาดตระเวนทางทะเลของบริษัท Lockheed Martin ได้ออกมาเปิดเผยว่า กองทัพเรือเวียดนามกำลังให้ความสนใจโครงการจัดซื้อเครื่องบินลาดตระเวนและลำเรือดำน้ำ P-3 Orion ที่กองทัพสหรัฐฯ ปลดประจำการแล้ว เพื่อนำมาเสริมสร้างศักยภาพในการลาดตระเวนทางทะเล และป้องกันเรือดำน้ำตลอดแนวชายฝั่งทะเลยาว 3,500 กิโลเมตร และเขตเศรษฐกิจจำเพาะกว้างถึง 1,396,299 ตารางกิโลเมตรของประเทศเวียดนาม¹

กัมพูชาตะวันตก กับความสำคัญทางการค้า ต่อประเทศไทย¹

อำพา แก้วท่ากง

นักวิจัย
ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แม้ว่าช่วงต้นเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมาจะมีการเจรจาปัญหาทะเลจีนใต้ก็ตาม แต่จากข่าวดังกล่าวที่ระบุว่า ทางเวียดนามได้ให้ความสนใจในการซื้อเครื่องบินลาดตระเวนและลำเรือดำน้ำ P-3 Orion เพื่อนำมาตอบสนองต่อปัญหาภัยคุกคามทางทะเล ย่อมสะท้อนให้เห็นถึง perception ของเวียดนามที่มีต่อภัยคุกคามจากจีนบนปัญหาทะเลจีนใต้ ซึ่งยังดำรงคงอยู่ มุมมองนี้ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากท่าทีของประธานาธิบดีสีจิ้นผิง ที่ว่า “พลังอำนาจทางทะเลเป็นหนทางในการนำไปสู่ทรัพยากรและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ตลอดจนพลังอำนาจทางทะเลยังสำคัญต่อยุทธศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับการแข่งขันทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และเทคโนโลยี” ท่าทีดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าความสามารถในการควบคุมภาคพื้นสมุทรนั้นเป็นช่องทางสำคัญต่อการผงาดขึ้นของจีนในทศวรรษหน้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือจีนต้องยึดถือผลประโยชน์หลักแห่งชาติเหนือไปกว่าความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้าน ท่าทีดังกล่าวของจีนจึงเป็นสิ่งที่เวียดนามจะนิ่งนอนใจมิได้ แม้ว่าการเจรจาปัญหาทะเลจีนใต้จะเป็นไปด้วยดีก็ตาม

อ้างอิง

¹ สืบค้นจาก <http://www.isc-gspa.org/>
แหล่งที่มา Vnexpress

ภาพ 1 พื้นที่ศึกษาจังหวัดบันเตียเมียนเจย
พระตะบอง ไพริน และเกาะกง
ในกัมพูชาตะวันตก
ที่มา: ดัดแปลงจาก
<http://www.vidiani.com/?p=3257>

ในปัจจุบัน กัมพูชาตะวันตกซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเพียงแต่มีบทบาทสำคัญต่อประเทศกัมพูชาเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีหลายจังหวัดเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและการค้า แต่พื้นที่กัมพูชาตะวันตกยังมีความสำคัญต่อประเทศไทยด้วยเช่นกัน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมายาวนาน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ตลอดจนพัฒนาไปสู่การพึ่งพาอาศัยกันทางการค้าชายแดน การลงทุน และความร่วมมือด้านต่างๆ ของไทยกับกัมพูชาในปัจจุบัน ด้วยความสำคัญของกัมพูชาตะวันตกดังกล่าว บทความนี้จะได้นำเสนอส่วนหนึ่งของผลการศึกษาบทบาทและความสำคัญของกัมพูชาตะวันตก (ภาพ 1) ต่อประเทศไทยในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการค้าชายแดน

ความสัมพันธ์ด้านการค้าชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาตะวันตก: ภูมิหลัง

ไทยมีภูมิหลังการปฏิสัมพันธ์ด้านการค้ากับกัมพูชาตะวันตกในรูปแบบการค้าชายแดนมายาวนาน ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเด่นชัดขึ้นภายหลังจากกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส โดยเฉพาะการค้าชายแดนด้านจังหวัดสระแก้ว

ประเทศไทย ซึ่งติดกับจังหวัดบึงเตยเมียนเจย และจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา การมีภูมิประเทศที่เอื้อต่อการค้าขายและไม่มีสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติที่เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศ ประกอบกับทำเลและจุดยุทธศาสตร์ของพื้นที่สามารถเชื่อมต่อไปยังกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย และประเทศเวียดนาม ล้วนเป็นปัจจัยเสริมให้เกิดการค้าชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาขึ้น การค้าชายแดนในระยะแรกมีทั้งลักษณะการค้าอิสระและการค้าในระบบการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาส่วนใหญ่ จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และนโยบายของรัฐบาลไทยกับรัฐบาลกัมพูชาเป็นหลัก หากทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์กันไม่ดี รัฐบาลจะมียุบายปิดพรมแดนหรือปิดจุดผ่านแดนเพื่อห้ามค้าขาย ในทางตรงกันข้าม หากทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์กันอย่างดี การค้าชายแดนก็เป็นไปอย่างเปิดเผย

การค้าชายแดนไทย-กัมพูชา รุ่งเรืองอย่างมากในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐบาลดังกล่าวมีนโยบายส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในกัมพูชา โดยใช้นโยบาย “แปรสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ใน พ.ศ.2534 ด้วยการเปิดจุดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ทำให้การค้าชายแดนที่เดิมส่วนใหญ่เป็นการค้าอิสระ เปลี่ยนมาเป็นตลาดการค้าในระบบ อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2546 สมัยรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เกิดการจลาจลบุกเผาสถานทูตไทยในกรุงเทพมหานคร รัฐบาลไทยจึงลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต และประกาศปิดจุดผ่านแดนถาวร เหตุการณ์ดังกล่าวได้กระทบต่อการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาด้วย โดยเฉพาะมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ไทยต้องสูญเสียไปเป็นจำนวนมาก ต่อมา เมื่อรัฐบาลทั้งสองประเทศกลับมามีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีต่อกัน จึงเปิดจุดผ่านแดนให้ค้าขายกันอีกครั้ง

ความร่วมมือระหว่างไทยกับกัมพูชา ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน ในพื้นที่กัมพูชาตะวันตก

ความร่วมมือระหว่างไทยกับกัมพูชาที่ส่งผลต่อ
การการค้าชายแดนในพื้นที่กัมพูชาตะวันตก
ที่สำคัญ คือ ความร่วมมือทางด่านเศรษฐกิจ
ระหว่างประเทศลุ่มแม่น้ำอิรวดี-เจ้าพระยา-
แม่โขง (ACMECS) โดยเฉพาะความร่วมมือ
ด้านการอำนวยความสะดวกด้านการค้าและ
การลงทุนจำนวน 18 โครงการ ในจำนวนดัง
กล่าว มีหลายโครงการที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชา
ตะวันตกโดยตรง เช่น การศึกษาโครงการ
นิคมอุตสาหกรรมปอยเปต โครงการนิคม
อุตสาหกรรมไพลิน โครงการแหล่งน้ำสำรอง
ที่ปอยเปต โครงการศูนย์กระจายสินค้าที่ศรี
โสภณ โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษร่วมบริเวณ
ชายแดน 4 แห่ง คือ ปอยเปต-อรัญประเทศ
เกาะกง-คลองใหญ่ ไพลิน-บ้านผักกาด และ
คามเรียง-บ้านแหลม รวมถึงโครงการสาม-
เหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างเมืองศรีโสภณ เสียม
เรียบ และพระตะบอง นอกจากนี้ ยังมีโครงการ
เชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมไทย-กัมพูชา โดย
เฉพาะโครงการก่อสร้างถนนสาย 48 ตราด-
เกาะกง-สแรมเบิล เพื่อให้การขนส่งสินค้าไป
ยังประเทศใกล้เคียงทำได้สะดวกยิ่งขึ้น ถนน
เส้นนี้ไทยได้มีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือในการ
ก่อสร้างด้วย

นอกจากโครงการอำนวยความสะดวกด้าน
การค้าและการลงทุน รวมถึงการเชื่อมโยงเส้น
ทางคมนาคมดังกล่าวแล้ว โครงการ “เมืองคู่
แฝด/คู่มิตร” (sister cities) ยังเป็นความ
ร่วมมือระหว่างไทย-กัมพูชา เพื่อส่งเสริมการ
ค้าไทย-กัมพูชาตะวันตกอีกลักษณะหนึ่ง เมือง

คู่มือของไทยกับกัมพูชาตะวันตกที่ได้มีการศึกษาไว้คือ สระแก้วกับบันเตียเมียนเจย จันทบุรีกับโพลิน ตราดกับเกาะกง และจันทบุรีกับพระตะบอง ตัวอย่างการดำเนินงานตามโครงการเมืองคู่มือ/คู่มือที่ผ่านมา เช่น จังหวัดสระแก้วพยายามผลักดันการจัดตั้ง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ที่บ้านหนองเอี่ยน ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีปัญหาการปักปันเขตแดนกับกัมพูชา และยังติดกับ “เขตเศรษฐกิจพิเศษโอเนียง” ในจังหวัดบันเตียเมียนเจย หากจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษดังกล่าวได้จริงแล้ว จังหวัดสระแก้วก็จะเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ที่มีมูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล จากปัจจุบันที่เป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา สูงที่สุด อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบรรยากาศทางการค้าเมืองระหว่างไทย-กัมพูชา อาจส่งผลกระทบต่อการค้าและการเดินทางตามโครงการเมืองเมืองคู่มือ/คู่มือของภาครัฐ แต่สำหรับภาคเอกชนแล้ว ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดมหกรรมจำหน่ายสินค้าไทยในกัมพูชาตะวันตกในจังหวัดพระตะบองและเกาะกง เป็นต้น

สภาพการค้าของไทย กับกัมพูชาตะวันตกในปัจจุบัน

การค้าซื้อ/ขาย หรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างไทยกับกัมพูชาส่วนใหญ่ เป็นการค้าชายแดน โดยมีมูลค่าการค้าโดยเฉลี่ยแต่ละปีไม่น้อยกว่า 70,000 ล้านบาท สาเหตุที่การค้าระหว่างไทย-กัมพูชา เป็นการค้าชายแดนนั้น เนื่องจากไทยและกัมพูชามีพรมแดนทางบกยาวติดต่อกันเกือบ 800 กิโลเมตร ตลอดทิศตะวันตก

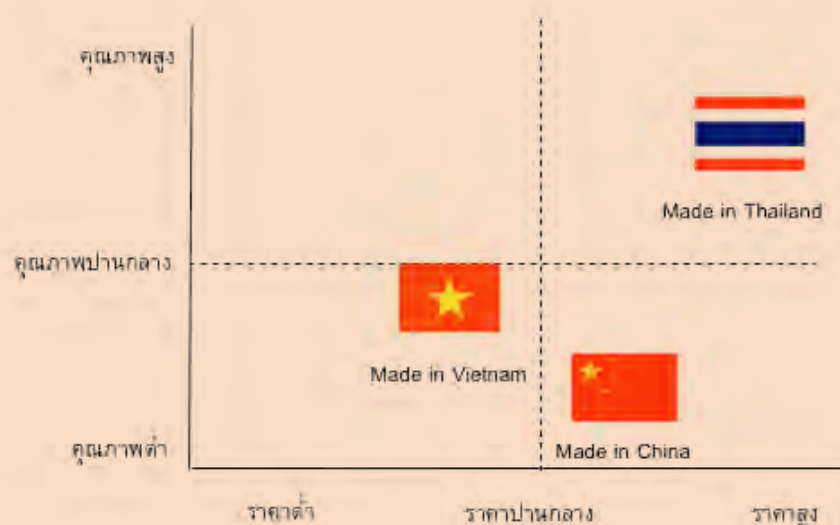
ภาพ 3 บรรยากาศการค้าซื้อขายภายในตลาดเสาธงหรือตลาดเกาะกง ตลาดประจำในพื้นที่ของนครเกาะกง

ของกัมพูชาที่ติดกับจังหวัดสระแก้ว จันทบุรี และตราด ของไทย ทั้ง 3 จังหวัดของไทย ดังกล่าว ล้วนเป็นจุดการค้าที่มีมูลค่าการค้า ชายแดนไทย-กัมพูชา สูงที่สุด และทุกจังหวัด ต่างมีจุดการค้าชายแดนทั้งจุดผ่านแดนถาวร และจุดผ่อนปรนการค้า¹ เพื่อตอบสนองการซื้อขาย และแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างประชาชน และผู้ประกอบการของทั้งสองประเทศ ในช่วงที่ผ่านมา มูลค่าการค้าชายแดนนี้ได้เพิ่มสูงขึ้น และไทยเป็นฝ่ายเกินดุลการค้าเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าและประชาชนย่านการค้าที่สำคัญในกัมพูชาตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดบันเตียเมียนเจย จังหวัดพระตะบอง จังหวัดไพลิน และจังหวัดเกาะกง ช่วงเดือน พฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ.2555 ถึงทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าที่มีแหล่งกำเนิดจาก ประเทศต่างๆ ได้แก่ สินค้าที่มีแหล่งกำเนิดจาก ประเทศไทย ประเทศเวียดนาม และประเทศ จีน รวมทั้งสินค้าจากประเทศอื่นๆ พบประการ หนึ่งว่า ในภาพรวมแล้ว สินค้าไทย มีตำแหน่ง ผลิภัณฑ์ (positioning) ด้านคุณภาพสินค้า ค่ำที่สูงกว่าสินค้าจากประเทศอื่นๆ แต่สินค้า ไทยมีราคาที่แพงกว่าสินค้าจากประเทศอื่นๆ โดยเปรียบเทียบ สินค้าจากประเทศเวียดนาม

เป็นสินค้าที่มีราคาและคุณภาพปานกลาง แต่ ไม่เป็นที่นิยมในกัมพูชาตะวันตกมากนัก ส่วน สินค้าจากประเทศจีนแม้ว่าจะมีราคาถูก แต่ คุณภาพไม่ดีนักเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าจาก ประเทศอื่นๆ (ภาพ 4) ด้วยลักษณะดังกล่าว สินค้าที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในกัมพูชาตะวันตก จึงเป็นสินค้าจากประเทศไทย ซึ่งครองส่วนแบ่ง การตลาดมากกว่าร้อยละ 70 อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลัง สินค้าราคาถูกจากเวียดนามเริ่มเข้า มาทำตลาดเพิ่มมากขึ้นและแย่งชิงส่วนแบ่ง การตลาดไปได้บางส่วน

ข้อสังเกตเพิ่มเติมที่ได้จากการสังเกตการณ์จัด งาน Thailand Trade Exhibition 2012 ณ กรุงพนมเปญ พบว่า สินค้าไทยยังคงได้ รับความสนใจและความนิยมจากชาวกัมพูชา อย่างมาก มีชาวกัมพูชาทั้งในกรุงพนมเปญ และจังหวัดใกล้เคียงเข้าร่วมงานจนเต็มห้องจัด แสดงสินค้าทุกวัน สินค้าที่ขายดีส่วนใหญ่เป็น สินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะสินค้าจำพวกอาหารแห้ง เครื่องปรุงรส ของใช้ในครัวเรือน ผู้ประกอบการ SMEs ในจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกของไทยที่ ติดกับชายแดนของกัมพูชา จะจำหน่ายสินค้า OTOP ประจำจังหวัดดังกล่าวได้มาก ส่วน หนึ่งเนื่องจากสินค้าเหล่านี้มีขนาดไม่ใหญ่และ

ภาพ 4 ตำแหน่งผลิตภัณฑ์ด้านคุณภาพและราคา สินค้าไทย เวียดนาม และจีน ในตลาดกัมพูชาตะวันตก ที่มา: วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้บริโภคในกัมพูชาตะวันตก (2555)

ราคาไม่แพงมากนัก และอีกส่วนหนึ่งก็อาจเป็นเพราะผู้ประกอบการเคยค้าขายกับชาวกัมพูชามาก่อน จึงทำให้ทราบถึงรสนิยมและพฤติกรรม การเลือกซื้อสินค้าของผู้บริโภคชาวกัมพูชา

ความสัมพันธ์ด้านการค้าชายแดน ระหว่างไทยกับกัมพูชาตะวันตก: อนาคต

จากการที่ไทยมีอาณาเขตติดต่อกับกัมพูชา ตะวันตก กลุ่มจังหวัดด้านกัมพูชาตะวันตกจึงเป็นจังหวัดแรกๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางการค้าชายแดนกับไทย เช่น เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เป็นเส้นทางเชื่อมโยงขนส่งสินค้า เพื่อกระจายไปยังภูมิภาคต่างๆ ของกัมพูชา รวมถึงเป็นตลาดหลักที่บริโภคสินค้าที่นำเข้าจากไทย การค้าชายแดนบริเวณภาคตะวันออกของไทยกับกัมพูชาตะวันตกเป็นพื้นที่ที่มีมูลค่าการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา สูงสุด สินค้าที่ไทยส่งออกไปยังกัมพูชาส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคทั่วไปในชีวิตประจำวัน ขณะที่สินค้านำเข้าจากกัมพูชาส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตร

จากสถิติการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาที่ผ่านมาพบว่า ประเทศไทยเป็นฝ่ายได้ดุลการค้ามาโดยตลอด และมีมูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาวกัมพูชามีความพึงพอใจที่จะใช้สินค้าไทย และก่อให้เกิดค่านิยมการบริโภคสินค้าไทยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ในอนาคตแล้ว สินค้าจากไทยก็ยังคงมีแนวโน้มที่จะอยู่ในความต้องการของผู้บริโภคในกัมพูชา โดยมีกัมพูชาตะวันตกเป็นช่องทางกระจายสินค้าที่สำคัญ นอกจากนี้ หากเส้นทางคมนาคมของกัมพูชาแล้วเสร็จ ศักยภาพการขนส่งสินค้าจากไทยไปยังภูมิภาคต่างๆ ของกัมพูชา รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดนาม จะเพิ่มมากขึ้น

สำหรับความสัมพันธ์ด้านการค้าในระดับพื้นที่ชายแดน จะมีลักษณะของการพึ่งพากันในกลุ่มธุรกิจรายย่อย เช่น เกษตรกรกัมพูชาจำหน่าย

มันสำปะหลังแบบมันเส้นสับมือ รวมทั้งไม้ผลที่เริ่มปลูกเช่น ลำไย เพื่อส่งขายให้แก่ไทย ส่วนพ่อค้าชาวไทยก็รับซื้อมะม่วงจากกัมพูชา ผ่านเส้นทางกัมพูชาตะวันตกมาที่จันทบุรี เพื่อนำไปแปรรูป

แม้ว่ากัมพูชาตะวันตกกับไทยก็สามารถเดินทางติดต่อกันได้สะดวกผ่านจุดการค้าชายแดนได้หลายจุดก็ตาม แต่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจของกัมพูชาที่มีต่อไทย จะเป็นปัญหาและอุปสรรคของการค้าชายแดนที่บ่มเพาะและขยายตัวในอนาคตได้ ถึงแม้สินค้าไทยจะยังคงได้รับความนิยมและมีความต้องการซื้อสูงในกัมพูชาตะวันตก ทว่า ไทยต้องไม่ยึดติดกับแบบแผนความสัมพันธ์เดิมที่ว่าไทยเป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของกัมพูชาเป็นอย่างสูง อย่างไม่ได้ตระหนักเลยว่า แท้ที่จริงแล้ว ประเทศอื่นๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม ต่างมีผล/บทบาทต่อเศรษฐกิจของกัมพูชาไม่ด้อยไปกว่าไทย เพื่อความยั่งยืนทางการค้าและความสัมพันธ์ของประชาชนที่มีต่อกันมาแต่ครั้งอดีตแล้ว ไทยพึงทำการค้าอย่างเป็นมิตรและมีความสัมพันธ์ฉันท์ “เพื่อนบ้าน” กับกัมพูชา ¹

อ้างอิง

¹ บทความนี้สรุปจากส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การขยายบทบาทด้านการค้าของจีนในกัมพูชาตะวันตก: นัยต่อประเทศไทย” ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2554.

² จุดผ่อนปรนการค้ามีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของประชาชนในพื้นที่ชายแดนโดยเป็นจุดที่มีการค้าชายแดนระดับชาวบ้าน ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์ทั้งในการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้า การไปมาหาสู่เพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง เป็นต้น

คำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” นั้นไม่ได้
กินความแค่เพียงเอเชียตะวันออกเฉียง
เฉียงเหนือเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย
มันแยกกันไม่ออกไม่ว่าจะเป็นความ
สัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง
รวมทั้งสังคมวัฒนธรรม มีความเชื่อมโยง
กันสูงมาก ฉะนั้นในการทำความเข้าใจ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงต้องทำความเข้าใจ
ทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นับตั้งแต่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.กิตติ ประเสริฐสุข ได้เข้า
ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
หนึ่งในนโยบายการบริหารงาน
คือการจัดตั้งศูนย์เอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ที่
พัฒนามาจากศูนย์ CLMV
วิจัยและพัฒนาเดิมที่มีอยู่ใน
นโยบายของผู้บริหารท่าน
ก่อน เป็นการขยายขอบเขต
การศึกษาจากเพียงแค่ใน
อนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 4
ประเทศเป็น 10 ประเทศใน
ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

รัตนารณี เพชรสัมฤทธิ์

เจ้าหน้าที่วิจัย ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติ ประเสริฐสุข

ผู้อำนวยการ

สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

ผู้ริเริ่มนโยบายจัดตั้ง
ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

อยากให้อาจารย์เล่าถึงความเป็นมาของการ
จัดตั้งศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาค่ะ

เหตุผลประการแรก ในปัจจุบันคำว่า “เอเชียตะวันออกเฉียง” นั้นไม่ได้กินความแค่เพียงเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย มันแยกกันไม่ออกไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งสังคมวัฒนธรรม มีความเชื่อมโยงกันสูงมาก โดยเฉพาะในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ฉะนั้นในการทำความเข้าใจเอเชียตะวันออกเฉียงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการที่สอง เพื่อเป็นการตอบสนองต่อเรื่องของประชาคมอาเซียน เรามีหน้าที่สร้างและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มากขึ้นในทุกๆ ด้าน แม้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะมีศูนย์อาเซียนศึกษาอยู่แล้ว แต่ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของเรา ก็จะเป็นศูนย์ที่ศึกษาในทุกมิติ ทั้งสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ประวัติศาสตร์ ศึกษาแบบรอบด้าน คือเป็นศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในแบบที่มหาวิทยาลัยในตะวันตกหลายแห่งมีอยู่

ภารกิจของศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ศึกษาจะเน้นไปในทางใดบ้างคะ

ประการแรก เริ่มจากการจัดสัมมนาเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการที่สอง ส่งเสริมงานวิจัยเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้จากงานวิจัย ประการที่สาม คือการรวบรวมองค์ความรู้ เป็นเสมือนศูนย์ที่เชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาแห่งอื่นๆ ที่มีนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา และประการสุดท้ายคือ การจัดทำวารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีในประเทศ

ไทย เรามีนักวิชาการด้านนี้อยู่บ้างแล้ว แต่เราก็คงต้องการความรู้ในด้านนี้อีกมาก ก็น่าจะถึงเวลาแล้วที่ตรงนี้จะเป็เวทีให้กับนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาทั่วประเทศ รวมทั้งจากต่างประเทศด้วยในการนำเสนองานเขียน

ผลการดำเนินงานของศูนย์เอเชีย-ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในปัจจุบัน มีเรื่องใดที่โดดเด่นบ้างคะ

มีการจัดสัมมนาไปหลายครั้ง แต่ที่โดดเด่นก็คืองานสัมมนาเปิดตัวศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเมื่อประมาณเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา เราได้วิทยากรที่มีความโดดเด่นอย่าง ศ.ดร.ธงชัย วินิจจะกูล มากเล่าปาฐกถาเปิดตัวศูนย์ในครั้งแรก ก็มีผู้เข้าร่วมสัมมนาค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอกิจกรรมในเรื่องของสังคมวัฒนธรรมทั้งการแสดงศิลปวัฒนธรรมจากประเทศอาเซียน อาทิ การร้องเพลงภาษามลายู การอ่านบทกวีภาษาอาเซียน รวมถึงการรำรำแบบชวา เป็นต้น แต่ก่อนหน้านั้น เราก็เคยจัดสัมมนาในเรื่อง “สู่สันติภาพในอุษาคเนย์: กระบวนการสันติภาพในพม่า มาเลเซีย และจังหวัดชายแดนไทยภาคใต้” ความน่าสนใจคือ เรามีวิทยากรซึ่งเป็นคนในพื้นที่ทั้งชาวไทยใหญ่และจากทางภาคใต้ ที่มาแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการที่ได้ลงพื้นที่มาพอสมควร

ในส่วนของแผนการดำเนินงานในระยะยาว อาจารย์คาดหวังให้ศูนย์นี้เป็นอย่างไรบ้างคะ

เราคาดหวังที่จะให้ศูนย์เป็นแหล่งในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเป็นสถานที่ที่อาจารย์ หรือนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในด้านนี้ มารวมตัวเพื่อทำงาน

ร่วมกัน เสริมสร้างความเข้มแข็งร่วมกัน มีการผลิตผลงานมากขึ้น สร้างสรรค์องค์ความรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาให้กับประเทศไทยมากขึ้น ยิ่งในปัจจุบัน กระแสความสนใจในเรื่องอาเซียนกำลังมาแรง ถ้ามีงานเขียน งานวิจัย หรือการสัมมนาในเรื่องนี้ คนก็จะให้ความสนใจมาก จึงเป็นโอกาสที่ดีที่เราจะเร่งสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านเวทีต่างๆ ทั้งการจัดสัมมนา วารสาร งานวิจัย ซึ่งสุดท้ายแล้วองค์ความรู้เหล่านี้ก็จะไปช่วยในการเรียนการสอนของทั้งอาจารย์และนักศึกษา

อาจารย์มองว่าศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มีอัตลักษณ์หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะในด้านใดคะ

ณ ตอนนีคิดว่า ศูนย์มีความเข้มแข็งในประเด็นด้านสังคมวัฒนธรรมของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรามีนักวิจัยรุ่นใหม่ไฟแรงที่สนใจศึกษาประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีกรรมการศูนย์ที่เข้มแข็ง อีกทั้งยังมีที่ปรึกษาของศูนย์เป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียง อาทิ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และอาจารย์ ดร.ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล เป็นอาจารย์อาวุโสที่คอยประคับประคองนักวิจัยรุ่นใหม่ เรียกได้ว่า เป็นการสร้างนักวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษารุ่นใหม่ขึ้นมา แล้วอีกประการหนึ่งคือการจัดกิจกรรมของศูนย์จะมีหลากหลายมิติ ไม่ใช่มีเพียงการสัมมนาเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีมิติที่ผ่านการแสดง ภาพยนตร์ และอีกหลายๆ สื่อในการสร้างความสนใจด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

อยากให้อาจารย์แสดงข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการศึกษา

ในประเด็นด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ในอนาคตค่ะ

ผมมองว่าในตอนนี้นี้ การศึกษาจะเป็นไปตามกระแสสังคมกับความสนใจของผู้ให้ทุน ในเรื่องของประชาคมอาเซียนเอง ส่วนใหญ่นั้นจะให้น้ำหนักไปในเรื่องของเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่พื้นฐานในการที่จะเป็นประชาคมคือเรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลาย อีกทั้งความเหมือนกันที่มีมากมายแต่เราก็ไม่รู้ลึกมากนัก ฉะนั้น คิดว่าแนวทางในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ควรจะเน้นในเรื่องของสังคม วัฒนธรรมมากขึ้น แนวที่สองคือการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบมากขึ้น เพราะว่า ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรามีประสบการณ์ร่วมกัน เผชิญปัญหาาร่วมกัน การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบนั้นก็ช่วยทั้งสร้างความเข้าใจคนอื่น และสร้างความเข้าใจตัวเราเองด้วย แล้วในขั้นต่อไป ก็น่าจะเป็นเรื่องของการทำงานวิจัยร่วมกัน การจัดสัมมนาร่วมกัน การศึกษาวิเคราะห์ร่วมกันของนักวิชาการในประเทศอาเซียน สิ่งเหล่านี้ที่เราอยากจะทำสร้างขึ้น โดยที่ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของเราก็น่าจะอยู่ในสถานะที่จะเป็นตัวกลางได้พอสมควร จากนั้นนักวิชาการของธรรมศาสตร์เอง นักวิจัยของสถาบัน รวมทั้งเครือข่ายที่นักวิชาการเหล่านี้มีอยู่

อาจารย์มองว่าความท้าทายของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการศึกษา ประเด็นด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอะไรบ้างคะ

ผมคิดว่าในภาพรวมตอนนี้ธรรมศาสตร์ก็อยู่ในสถานะที่ค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับมหาวิทยาลัยอื่น เพราะว่าเรามีอาจารย์ที่หลากหลายแล้ว ก็มีหลายรุ่น แต่องค์ความรู้ยังไม่พอ เราต้องการอีกมาก ดังนั้นต้องเร่งสร้างนักวิชาการ

รุ่นใหม่ขึ้นมา ต้องเร่งพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง เพราะว่านักวิชาการรุ่นเก่าก็จะเกษียณไปเรื่อยๆ รุ่นใหม่จึงต้องรีบพัฒนาขึ้นมาครับ

อาจารย์มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทาง การสร้างเครือข่ายนักวิชาการด้านเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ให้กว้างขึ้นอย่างไร บ้างคะ

ประการแรก เราคงต้องเริ่มจากการรวบรวมว่าใครเชี่ยวชาญเรื่องอะไร ทำอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง ประการที่สองคือการจัดสัมมนาร่วมกัน โดยการจัดสัมมนาเหล่านี้ก็ต้องมีทั้งนักวิชาการทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย เพราะในการจัดสัมมนานั้นสามารถต่อยอดให้นักวิชาการที่มีความสนใจในเรื่องคล้ายๆ กันได้มาทำงานร่วมกันต่อไป อาทิ การทำโครงการวิจัยร่วมกัน ก็น่าจะเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายที่ดี อีกประการหนึ่งคือเรื่องของวารสาร ก็คิดว่าเป็นอีกช่องทางที่ดีที่จะสร้างเครือข่ายได้ เพราะเมื่อมีนักวิชาการส่งบทความมาตีพิมพ์ เราก็จะรู้ว่าใครเชี่ยวชาญเรื่องอะไร อยู่ที่ไหนบ้าง

อาจารย์มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นด้าน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเพิ่มเติมไหมคะ

ผมอยากให้มีการศึกษาอย่างจริงจัง ในปัจจุบันกระแสความสนใจนั้นผมมองว่ายั่งยืนในระดับที่ผิวเผิน จึงอยากให้มีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง ไม่ทำแบบไฟไหม้ฟาง อยากให้มีความต่อเนื่องและลงลึก และในการทำงานวิจัยบางครั้งคิดว่าไม่จำเป็นต้องทำนานมาก เช่น 2-3 ปีจึงจะไดงานออกมา ผมอยากให้มีงานเป็นระยะ แล้วทันต่อเหตุการณ์ ให้มีผลออกมาเป็นระยะ อาจจะไม่ใช่ผลลัพธ์สุดท้ายของงานแต่มีความคืบหน้าคือการมีพลวัตครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุกติ มุกดาวิจิตร

ผมคิดว่า ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
เฉิงไต้ศึกษา จะเป็นจุดเริ่มต้น
ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
จากมุมมองของชาวเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้เอง ดังปรัชญา
ของศูนย์ที่ว่า “Southeast Asia
Inside Out”

หลังจากที่ผู้อำนวยการสถาบัน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาได้จัดตั้ง
ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ศึกษาขึ้นมา จึงได้แต่งตั้งคณะ
กรรมการดำเนินงานของศูนย์ฯ
ขึ้นโดยทาบทามนักวิชาการ
ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ และนักวิจัย
ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ศึกษาเป็นคณะกรรมการ และ
มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุกติ
มุกดาวิจิตร อาจารย์จากคณะ
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เป็นประธานกรรมการ

ขอเรียนถามอาจารย์ในฐานะประธาน ของศูนย์ฯ เกี่ยวกับแผนการดำเนินงาน และบทบาทของศูนย์ฯ ในอนาคตคะ

ประเด็นหลัก เราพยายามที่จะสร้างให้ศูนย์ฯ เป็นเหมือนกับชุมชนทางวิชาการในมหาวิทยาลัย ธรรมชาติ ผมมองว่าที่ผ่านมาเรามีนักวิชาการที่ทำงานในด้านนี้อยู่มาก เพียงแต่ว่ามันยังกระจัดกระจาย หรือว่าถ้ามีอยู่ก็จะมีในลักษณะของการเรียนการสอนมากกว่า แต่ในด้านการบริการวิชาการ หรือว่าในด้านของการวิจัยนั้น ยังไม่มีทิศทางที่ชัดเจนเท่าที่ควร จากนั้นในก้าวที่มันใหญ่ขึ้นเราก็หวังว่าศูนย์ฯ นี้จะเป็นศูนย์กลางของการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเทศไทย และต่อไปก็เป็นระดับภูมิภาค เพราะในประเทศไทยเองก็ยังไม่มีความชัดเจนทางด้านนี้โดยตรง จะมีก็แต่ศูนย์ที่ศึกษาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นส่วนใหญ่ จึงคิดว่าศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษานี้ น่าจะเป็นช่องทางที่จะสื่อสารกับโลกภายนอกคือโลกสากลได้ และในประเทศเองก็ให้มีความชัดเจนมากขึ้นสำหรับตรงนี้ อีกทั้งให้เป็นตัวกลางที่จะดึงบุคลากรของมหาวิทยาลัย ธรรมชาติ เข้ามาเจอกัน แล้วศึกษาเรื่องนี้ร่วมกันต่อไป ในอนาคตเมื่อมีการจัดกิจกรรมในด้านนี้ ศูนย์ฯ ก็จะเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานในด้านนี้เช่นกันทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ธรรมชาติ อาทิ ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ของมหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น เพราะค่อนข้างมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาโดยตลอดกับมหาวิทยาลัย ธรรมชาติ

ในส่วนของงานวิจัยในนามของ ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา อาจารย์มีแนวทางอย่างไรบ้างคะ

ผมคิดว่าอาจจะเป็นงานวิจัยที่ทำงานกันระหว่างอาจารย์จากคณะต่างๆ นักวิชาการ และนักวิจัย

ในลักษณะของชุดโครงการวิจัยแล้วก็ไปขอทุนจากแหล่งทุนต่างๆ ผมตั้งเป้าหมายว่าอยากจะให้เกิดขึ้นภายใน 1-2 ปีนี้ครับ นอกจากงานวิจัยแล้ว เรายังมีแผนในการจัดทำวารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาด้วย โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่าอยากให้ เป็นวารสารที่มีหลายภาษา หลักๆ เลยให้เป็นภาษาอังกฤษ แล้วก็ภาษาไทย และอยากให้ มีภาษาในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย อย่างน้อย ในแต่ละฉบับอยากให้ มีสัก 1 บทความ ก็ดีครับ แต่อาจจะมองดูความเป็นไปได้อีกครั้งครับ

อาจารย์มองว่าศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศึกษามีอัตลักษณ์เฉพาะ อย่างไรบ้างคะ

จากปรัชญาของศูนย์ฯ ที่ตั้งไว้ว่า “Southeast Asia Inside Out” ก็คือ อยากรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่มาจากข้างในเอง หมายถึงสร้างความรู้จากมุมมองของคนในภูมิภาคเอง คือที่ผ่านมามีเวลาที่เราริเรียนด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เรามักจะเรียนจากวิธีคิดแบบยุโรป แบบตะวันตก แบบอเมริกา อย่างนี้มากกว่า แต่ช่วงหลังมานี้การศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็กลับมาอยู่ในมือของนักวิชาการในแต่ละประเทศเองมากขึ้น ในก้าวต่อไปที่น่าสนใจคือศูนย์ฯ น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะคิดในเรื่องนี้คือ การสร้างความรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือว่าจากมุมมองของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง ถ้ามองในภาพรวม ประเทศไทยก็ถือว่ามีโอกาสมาก เพราะในประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่เขาเพิ่งจะเริ่มศึกษาตัวเอง แต่ว่ายังจำนวนน้อยที่จะศึกษาประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคด้วย แต่นักวิชาการไทยทำตรงนี้มีมากกว่าที่อื่นพอสมควร ถ้าเราเริ่มก่อนก็จะได้เปรียบ คือเราพอจะเห็นแนวโน้มนี้แล้ว เพียงแต่ยังไม่มีใครจับมาเป็นเรื่องเป็นราว ผมจึงอยากให้ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของเราเป็นผู้เริ่มต้นตรงนี้

อาจารย์มีข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ประเด็นการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอนาคตอย่างไรบ้างคะ

ผมอยากให้มีการตั้งโจทย์การศึกษาวิจัยในมิติใหม่ ๆ ขึ้นมาบ้าง สมมติในเรื่องเกี่ยวกับการเมือง สิทธิเสรีภาพ แทนที่เราจะตั้งโจทย์เรื่องการเกิดขึ้นหรือพัฒนาการของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นโจทย์ที่แต่ละประเทศนั้นมีเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการได้ต่างกัน หากศึกษาไปก็อาจจะพบทางตัน แต่หากเราเปลี่ยนโจทย์ใหม่ เช่น การเกิดขึ้นของอาเซียนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อย่างไรบ้าง ในที่สุดแล้ว มันจะยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนขึ้นมาอย่างไร แล้วคนที่เป็นคนเล็กคนน้อยหรือที่เรียกว่าคนชายขอบนั้น เขาจะได้อะไรจากการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียน เราจะเห็นมิติที่มันมีเหตุผลผลมากกว่า หรือแทนที่เราจะพูดถึงเรื่องของประชาธิปไตยที่บางครั้งเป็นเรื่องของโครงสร้างทางการเมืองมากกว่า เราก็น่าที่จะไปตั้งโจทย์ว่าสิทธิเสรีภาพของประเทศในภูมิภาคนี้เป็นอย่างไรบ้าง ถ้าดูให้ถึงคนที่เดือดร้อนจริงๆ ว่าเขาสามารถที่จะแสดงออกทางสิทธิเสรีภาพของเขาได้แค่ไหน หรือว่าเขาถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพอย่างไรบ้างหรือไม่ คืออยากให้กลับไปเป็นเรื่องที่เป็นพื้นฐานบางอย่าง เราลองหาประเด็นที่เป็นประเด็นในภูมิภาคเองมาพูดถึง ก็อาจจะเป็นเรื่องที่ช่วยให้เราเข้าใจกันมากขึ้น แล้วก็เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนภูมิภาคด้วยครับ

ความท้าทายของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการศึกษาประเด็นเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจารย์มีมุมมองอย่างไรบ้างคะ

ผมมองว่าธรรมศาสตร์เองมีความก้าวหน้าในเรื่องนี้มากทีเดียว เรามีหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ในระดับปริญญาตรี และยังมีหลักสูตรอาเซียนศึกษา ในระดับปริญญาโท แม้ว่ามันจะไม่ได้ต่อยอดกันโดยตรง แต่มันก็

แสดงให้เห็นว่าเรามีการเตรียมความพร้อมในเรื่องนี้มากพอสมควร แล้วยังมีการสอนภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กับผู้ที่มีความสนใจมากขึ้นจากแต่ก่อน ถือว่าเรื่องที่ดี และเป็นโอกาสที่ดี ในแง่ของความท้าทาย ผมมองว่าธรรมศาสตร์จะหาอะไรที่จะดึงเอาทุนทางด้านความรู้ที่มีอยู่แล้ว แล้วที่กำลังจะสร้างต่อไปอีกให้สามารถรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้นมา แล้วผลักดันไปสู่การเป็นผู้นำในด้านนี้ให้มากขึ้น ในส่วนนี้เรายังต้องการกลไกบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นศูนย์อาเซียนศึกษาเอง หรือว่าศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของเรา ก็น่าจะเป็นตัวกลางในเรื่องนี้ได้ ตอนนี้นะเราจะมีอยู่ประมาณ 4 หน่วยงานหลักๆ ที่ทำงานในด้านนี้ จะทำยังไงที่ดึงเอาสิ่งเหล่านั้นมารวมกัน แล้วผลักดันไปเพื่อการเป็นผู้นำ หรือแม้แต่การดึงให้นักศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ หรือนักวิจัยที่ศึกษาในด้านนี้ให้มาทำงานร่วมกัน ผมว่าสิ่งเหล่านี้แหละที่ต้องการกลไกบางอย่างมาผลักดันให้เกิดขึ้น

อาจารย์มีข้อเสนอแนะในการหลอมรวมองค์กร เหล่านี้ รวมทั้งแนวทางในการสร้างเครือข่าย นักวิชาการในด้านนี้อย่างไรบ้างคะ

ผมว่าอาจจะมีการจัดสัมมนาาร่วมกันของ 4 หน่วยงานหลักๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการประชุมวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 1 ก็จะทำให้เราเห็นว่ามีนักวิชาการท่านใด ทำอะไร อยู่ที่ไหนบ้าง เราอาจจะต้องการกิจกรรมที่ทั้งใหญ่และเปิดกว้างมากขึ้น ตอนนี้มีเครือข่ายนักวิชาการในประเทศอยู่เยอะพอสมควร เพียงแต่ยังไม่ค่อยมีเวทีกลางกลางให้กับเขาเหล่านั้น เราควรที่จะจัดประชุมวิชาการในด้านนี้ขึ้นให้เน้นให้เห็นชัดเจนว่าเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจจะจัดแบบประจำปี หรือว่าประจําสองปีก็ได้ ผมคิดว่าเป็นแนวทางการสร้างเครือข่ายที่ดีเลยครับ

รัตนาภรณ์ เพชรสัมฤทธิ์

เจ้าหน้าที่วิจัย ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

อำพา แก้วกำกง

กัมพูชา เป็นเรื่องที่ใกล้ตัว
มากที่สุด เป็นเรื่องที่ผ่านหู
ผ่านตาเรามาตั้งแต่เด็ก
และเป็นเรื่องที่เราน่าจะ
เข้าถึงได้มากที่สุด

ตลอดระยะเวลาที่เป็น
นักวิจัย นางสาวอำพา
แก้วกำกง นักวิจัยประจำ
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้ศึกษาได้ผลิตผลงาน
วิชาการจำนวนมาก และ
เคยได้รับรางวัลนักวิจัยรุ่น
ใหม่ดีเด่นของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ เมื่อปี 2554

คุณอำพาศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบริเวณและประเด็นศึกษาด้านใดบ้างคะ

ในความสนใจก็เป็นกัมพูชาศึกษาค่ะ แต่จริงๆ แล้วก็ไม่ได้ศึกษาทุกด้าน เพราะคำว่ากัมพูชา ศึกษาควรจะต้องครอบคลุมทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ก็คือทุกเรื่องค่ะ แต่งานศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านมาจะเกี่ยวกับ ชายแดนศึกษาค่ะ ประเด็นที่ศึกษาก็จะเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม แต่ก่อนหน้านี้ก็เคยได้ ศึกษาในเรื่องของการค้าการลงทุนมาบ้างคะ

เพราะเหตุใดคุณอำพาจึงมีความสนใจใน ประเด็นกัมพูชาศึกษา หรือประเด็นด้าน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาคะ

จุดเริ่มต้นเลยที่เป็นนักวิจัยที่นี้ก็เริ่มจากการ ได้รับมอบหมายให้ทำโครงการเรื่องการส่งเสริมการลงทุนในกัมพูชา เป็นงานที่หน่วยงาน รับเป็นที่ปรึกษาให้กับ BOI (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน) ได้รับมอบหมาย ให้ศึกษาประมาณ 2 ปี ปีแรกเป็นการศึกษากัมพูชา กับเมียนมาร์ ปีที่สองหน่วยงานก็ได้ ทำการศึกษาทั้งกัมพูชา เมียนมาร์ เวียดนาม และ สปป.ลาว ด้วย คือให้ศึกษาในประเทศ CLMV ทั้งหมด หลังจากนั้นก็เลือกที่จะศึกษากัมพูชาต่อ เพราะมองว่าเป็นข้อมูลที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด เพราะว่าตัวเองมีข้อจำกัดในเรื่อง กรอบและภูมิความรู้ด้วยเพราะว่าไม่ได้จบมา ในด้านของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาโดยเฉพาะ เลยมองว่าเราจะพอศึกษาเรื่องอะไร ได้บ้าง จึงเห็นว่ากัมพูชาเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวพอสมควร เป็นเรื่องที่ผ่านหูผ่านตามาตั้งแต่เด็ก เพราะว่าตัวเองก็เป็นคนชายแดน อยู่อำเภอ ละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ คุณพ่อเองก็เคย เดินเท้าเข้าไปแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนกัมพูชา คุณแม่ก็เคยไปค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ที่ตลาด ปอยเปต แล้วตัวเองก็เคยได้เจอกับญาติทางฝั่ง

กัมพูชาที่บ้านเพื่อพูดคุยกับคุณยายของเรา ในส่วนของคุณตาที่เคยเป็นทหารผ่านศึก อยู่ในสงคราม พอเสร็จสิ้นสงครามแต่ละครั้ง เราก็จะได้ฟังเรื่องเล่าต่างๆ อย่างคำว่า เขมรแดง หรือคำว่า พอลพต หรือ เอง สัมริน ตัวเองก็เคยได้ยินติดหูมาตั้งแต่เด็กเลยมองว่ากัมพูชา น่าจะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและเข้าถึงได้มากที่สุด

คุณอำพาทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ กัมพูชามานานแค่ไหนแล้วคะ

ประมาณ 6 ปีค่ะ

คุณอำพาสามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษากัมพูชาได้หรือเปล่าคะ

เคยได้เรียนเป็นลักษณะของหลักสูตรระยะสั้น เป็นภาษากัมพูชาเบื้องต้นค่ะ หากอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องพูดก็สามารถพูดได้ สามารถสื่อสารได้ค่ะ ในการติดตามข่าวสารก็ได้ติดตามจากสื่อของกัมพูชาบ้าง ได้มีการพูดคุยกับคนกัมพูชาที่รู้จักบ้างเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อศึกษามุมมองของชาวกัมพูชาด้วยค่ะ

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในการทำวิจัย พบปัญหาอะไรบ้าง และมีการแก้ไขปัญหา เหล่านั้นอย่างไรบ้างคะ

คิดว่าช่วงแรกที่มาเป็นนักวิจัย เป็นช่วงของการบุกเบิกในหน่วยงาน เพราะว่าเป็นยุคเริ่มต้นที่หน่วยงานได้ขยายพื้นที่ศึกษาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ให้ครอบคลุมกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง จึงเป็นยุคของการแสวงหาเครือข่าย โดยเริ่มจากคำว่าไม่รู้เลย แต่โชคดีที่เรามีโอกาสได้รู้จักคนกัมพูชา แล้วเราก็เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน จึงทำให้เราสามารถเข้าถึงเครือข่ายอื่นๆ ต่อไปได้ เพราะเราต้องหา

บุคคลที่จะเป็นบุคคลสำคัญที่จะให้ข้อมูล หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ตอนนั้นเราต้องเริ่มด้วยตัวของเราเองก่อน ยังไม่มีการแนะนำให้รู้จักผ่านตัวบุคคล

ในส่วนของการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล พบปัญหาอะไรบ้างหรือเปล่านั้น

ในการเข้าไปศึกษาข้อมูลในพื้นที่ที่เราต้องเข้าไปในเรื่องอื่นๆ เช่น เข้าไปด้วยเรื่องของการค้า เรื่องของเศรษฐกิจหรือเข้าไปแบบนักท่องเที่ยว จะเข้าไปง่ายและสะดวกกว่า แต่หากเราเข้าไปในนามของนักวิจัยเลย มันก็อาจจะลำบากในการได้มาซึ่งข้อมูลที่เราต้องการ ถ้าบอกไปตรงๆ ว่าเราขออนุญาตเข้ามาศึกษาวิจัยมันก็จะใช้เวลาอย่างมากในการพิจารณา กว่าเขาจะอนุญาต ซึ่งอาจารย์ชาวกำพูชาก็ได้อธิบายให้ฟังว่าในการรับรู้ของคนกำพูชา นั้น คำว่านักวิจัย เขาจะรับรู้หมายถึง ผู้คนควา หรือหน่วยสืบราชการลับ หรือผู้หาข่าวลับ ดังนั้นคำนี้ก็ค่อนข้างจะอ่อนไหวสำหรับเขาค่ะ แล้วก็หากจะเข้าไปทำกิจกรรมอย่างเป็นทางการก็จะให้ชาวกำพูชาพาเข้าไปค่ะ คนที่ดูแล เขาก็จะโทรศัพท์แจ้งหน่วยราชการในประเทศก่อนว่าจะพาเราเข้าไปเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์ใจของเราค่ะ

คุณอำพามีมุมมองต่อปัญหาของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไรบ้างคะ

ถ้ามองในแง่ดี ดิฉันมองว่าปัจจุบันเราเดินไปภายใต้กรอบของความร่วมมือต่างๆ ซึ่งมันเป็นการสื่อสารว่าเรามีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ร่วมกัน ถ้ามองในแง่ดีก็จะมองประเด็นของความร่วมมือค่ะ เพราะว่าทุกอย่างมันเริ่มมาจากเรื่องเหล่านี้ ในด้านของความขัดแย้งก็มีบ้างที่เกิดขึ้น แต่เราก็รับรู้ได้ว่ามันเกิดขึ้นด้วยปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวพันกัน อาจจะเป็นประเด็นร่วมใน

ภูมิภาค หรือเป็นประเด็นคู่ เช่น ไทยกับกัมพูชา ซึ่งประเด็นเหล่านี้ก็จะเป็นประเด็นความขัดแย้ง บางเรื่องที่มีปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ประเด็นทางการเมือง เป็นต้น

สำหรับแนวทางการศึกษาประเด็นของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอนาคต คุณอำพามีมุมมองอย่างไรคะ

ในปัจจุบันจะเห็นว่ามีการศึกษาวิจัยในลักษณะของภูมิภาค และภูมิภาคนิยม และมีประเด็นร่วมที่หลากหลายมากขึ้น ประเด็นใหม่ๆ ก็มีให้ศึกษามากขึ้นเช่นกันที่ไม่ได้เกิดขึ้นในประเทศใดเพียงประเทศเดียว แต่มันน่าจะมีประเด็นเชื่อมโยงกันมากขึ้นในภูมิภาค ซึ่งความเชื่อมโยงเหล่านี้ก็อาจจะมีความหลากหลายร่วมกันในด้านต่างๆ จากที่เราศึกษาประเด็นหนึ่งในประเทศหนึ่ง มันก็อาจจะคาบเกี่ยวแล้วก็เชื่อมโยงไปยังพื้นที่ต่างๆ ด้วย ฉะนั้นในบางประเด็นเราก็อาจจะมองในภาพของภูมิภาคด้วย

คุณอำพามีแนวทางในการสร้างเครือข่ายวิจัยอย่างไรบ้างคะ

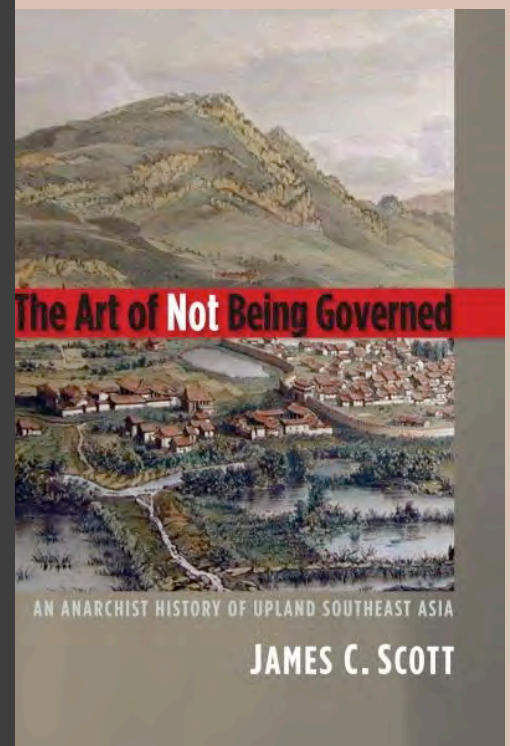
เริ่มต้นเลยดิฉันจะรู้จักนักวิชาการที่ศึกษาในด้านนี้ผ่านการอ่านหนังสือ การเข้าร่วมประชุม สัมมนา การตามอ่านงานของนักวิชาการ และเวลาที่สืบค้นข้อมูลเพื่อติดตามผลงานวิชาการ ก็พอจะทำให้เราทราบว่าในกลุ่มคนที่ศึกษาเรื่องนี้ที่ไหนบ้าง เป็นใครบ้าง ในอีกด้านหนึ่งการที่เราได้เข้าร่วมสัมมนาวิชาการต่างๆ ก็ทำให้เราได้มีปฏิสัมพันธ์กับนักวิชาการจากที่ต่างๆ ทำให้เราทราบว่าใครสนใจศึกษาในเรื่องใดบ้าง ได้รู้จักนักวิชาการทั้งไทยและกัมพูชา แล้วมีการแนะนำกันต่อไป บางครั้งดิฉันก็เคยสร้างเครือข่ายผ่านทางอินเทอร์เน็ตบ้างเหมือนกัน คือได้อ่านงานวิชาการของเขาแล้วมีความสนใจ

ก็ส่งอีเมลไปสอบถามประเด็นเพิ่มเติม และก็ได้อ่านความรู้จากเขาด้วยค่ะ

มีข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มเติมไหมคะ

ในการทำวิจัย การศึกษาต่างๆ ดิฉันมองว่า สำหรับคนที่มีข้อจำกัดอย่างดิฉัน ในการเริ่มต้นนั้น ก็ต้องหาความรู้จากการอ่านมากๆ ค่ะ ต้องศึกษาพื้นฐานของเรื่องที่เราจะศึกษาให้มากที่สุด รวมถึงการติดตามข้อมูลข่าวสารให้มาก ศึกษาถึงประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการทำวิจัยก็จะทำให้เราได้เรียนรู้มากขึ้นด้วย ประเด็นสำคัญก็คือการมีใจรัก และอาจต้องมีทุนสนับสนุนการวิจัยที่กว้างขวางมากขึ้น เพราะว่าการศึกษาวิจัยในบางเรื่องต้องลงพื้นที่ภาคสนามมาก เพราะจะทำให้เราได้รับข้อมูลเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการทบทวนเอกสาร หรืออ่านจากงานวิจัยที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้ อีกประเด็นคือการได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับคนในพื้นที่จะทำให้เราเห็นมุมมองต่างๆ มากขึ้น เป็นมุมมองที่เรารับรู้จากคนในพื้นที่นั้นว่า เขาคิดเห็นอย่างไร ถือเป็นข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลเบื้องต้นที่จะทำให้เราได้รู้ทิศทางมากขึ้นว่า เราควรจะปฏิบัติต่อกันอย่างไรต่อไป รวมถึงประเด็นการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปค่ะ

อ่านอุษาคเนย์

ในระยะ 4 ปีที่ผ่านมาคนใน
แวดวงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ศึกษาไม่มากนักย่อมจะต้องได้
หยิบหนังสือเล่มนี้ หรือไม่กี่ได้อิน
ใครพูดถึง เนื่องจากหนังสือเล่ม
นี้เขียนโดยนักวิชาการผู้ถือได้ว่า
เป็นปรมาจารย์ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาคนหนึ่ง ผลงาน
ที่ผ่านมาของเขาทำให้ภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่รู้จัก
กันทั่วโลก ยิ่งกว่านั้น ข้อเสนอ
ของสกอตต์ในหนังสือเล่มนี้ยัง
ท้าทายความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิภาค
นี้ และท้าทายความเข้าใจเกี่ยวกับ
พัฒนาการของสังคมมนุษย์เป็น
อย่างยิ่ง

James C. Scott. *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press, 2009.

บุกทิ มุกตาวิจิตร

อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ประธานศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เจมส์ สกอตต์ (James Scott) ผู้เขียนหนังสือ
เล่มนี้ เป็นศาสตราจารย์อาวุโสทางรัฐศาสตร์ที่
มหาวิทยาลัยเยล (Yale) ประเทศสหรัฐอเมริกา
แต่ผลงานของเขากลับโด่งดังและถูกอ่านใน
แวดวงมานุษยวิทยาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ศึกษามากกว่าในแวดวงรัฐศาสตร์
เหตุก็เพราะแนวทางในการทำงานวิชาการของ
เขาแตกต่างอย่างยิ่งจากนักรัฐศาสตร์ ที่ผ่าน
มา สกอตต์มักเสนอผลงานที่ทำให้คนในวงการ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาต้องหันมามอง
เขาในเกือบจะทุกๆ หนังสือทศวรรษ นับตั้งแต่งาน
ชิ้นแรกของเขาเรื่อง *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia* (1976)
ที่เสนอแนวคิดเรื่อง “เศรษฐกิจธรรม” (moral economy) จากนั้นมาข้อเสนอที่ท้าทายและ
ถูกนำไปใช้ศึกษาต่อที่สำคัญคือแนวคือเรื่อง
“การต่อต้านในชีวิตประจำวัน” (everyday resistance) ของชาวนาในหนังสือ
Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance (1985)

ในผลงานล่าสุด สกอตต์สานต่อการศึกษาเรื่อง
สังคมชาวนา การก่อตัวของรัฐ และการต่อต้าน
ขัดขืนของผู้ด้อยอำนาจ มาคราวนี้ เขาสร้าง
ข้อเสนอทั่วไปเกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนภาคพื้นทวีปไม่ครอบคลุมหมู่เกาะ
ส่วนช่วงเวลาที่เขาให้ความสนใจกินระยะเวลา
ตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 คือเมื่อเริ่มมีรัฐในเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ จนถึงทศวรรษ 1950 หลัง
ยุคอาณานิคม ซึ่งเกิดรัฐ-ชาติขึ้นมา และก่อให้เกิด
เงื่อนไขใหม่ของขยายอำนาจรัฐไปจน
สุดถึงเขตแดนที่สถาปนาขึ้นมาใหม่ สกอตต์นำ
เอาวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์แบบนี้มา
จากแฟร์นอง บรอดेल (Fernand Braudel)
ที่เสนอแนวคิด “ประวัติศาสตร์ระยะยาว” (longue durée) ซึ่งให้ความสำคัญกับโครง
สร้างของประวัติศาสตร์อันยาวนาน อันเกี่ยว
เนื่องมาจากการปรับตัวของมนุษย์กับสภาพ
แวดล้อมทางธรรมชาติ

สก็อตต์เสนอว่า หลังจากที่มีการตั้งมั่นสังคมขึ้นในพื้นที่ราบแล้ว ก็เกิดการก่อตัวของสังคมแบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากสังคมบนที่สูง ขณะที่สังคมพื้นราบก่อตัวเป็นรัฐ สังคมที่สูงเป็นสังคมไร้รัฐ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตบนพื้นราบแตกต่างจากวิถีชีวิตบนที่สูงคือวิถีการเกษตร การเกษตรบนพื้นราบเรียกร้องการจัดการสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกธัญพืช ต้องการแรงงานจำนวนมาก ครอบครัวจึงมีขนาดใหญ่ การเกษตรบนพื้นราบมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากอาศัยแร่ธาตุที่ถูกชะลงมาจากที่สูง แต่การเพาะปลูกบนที่ราบขนาดใหญ่ ไม่สามารถพึ่งเพียงน้ำฝนได้ ต้องอาศัยการชลประทาน จึงต้องมีการควบคุมแรงงานเพื่อจัดการการชลประทานอย่างเป็นระบบ สังคมพื้นราบจึงจัดตั้งเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีชนชั้น มีการเก็บภาษี มีการแบ่งงานกันทำ สังคมพื้นราบจึงก่อตัวเป็นรัฐขึ้นมาในที่สุด

สก็อตต์เรียกสังคมบนที่สูงว่า “Zomia” ตามวิลเลม แวน เซนเดล (Willem Van Schendel) นักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาพื้นที่สูงในเอเชียใต้ต่อเนื่องมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Zomia สูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป บนที่สูง การเกษตรมีความเสี่ยงสูงกว่าในแง่ของการผลิต เนื่องจากแร่ธาตุมักถูกชะล้างลงไปในพื้นราบ การผลิตจึงมีปริมาณจำกัด และเมื่อแร่ธาตุในพื้นที่หนึ่งหมด ก็จะต้องเคลื่อนย้ายไปที่อื่น การเกษตรบนที่สูงจึงเป็นการเกษตรแบบเคลื่อนที่ (shifting cultivation) ด้วยเหตุนี้ ผลผลิตของชนที่สูงส่วนใหญ่จึงเป็นพืชประเภทหัวหรือรากเหง้า เนื่องจากเป็นพืชที่ไม่ต้องการน้ำมาก ดูแลง่ายกว่าธัญพืช สังคมของชนที่สูงจึงเป็นสังคมขนาดเล็ก พร้อมสำหรับการเคลื่อนย้าย ไม่ก่อตัวเป็นรัฐขนาดใหญ่ ขนาดครอบครัวจึงเล็ก และไม่ก่อรูปสังคมเป็นรัฐ ไม่มีการเก็บภาษีชีวิตจึงมีอิสระมากกว่าคนพื้นราบ

นอกจากความแตกต่างอันเนื่องมาจากเงื่อนไขทางการผลิตแล้ว สังคมพื้นราบกับสังคมที่สูงยังแตกต่างกันในทางวัฒนธรรม สังคมพื้นราบมีแนวโน้มที่จะถูกทำให้เป็นเอกภาพ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางภาษาและวัฒนธรรมมากกว่าสังคมบนที่สูง เนื่องจากอำนาจรัฐมีลักษณะรวมศูนย์ และต้องการความชัดเจนในการบริหารจัดการ ส่วนสังคมบนที่สูงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่า เนื่องจากอำนาจไม่รวมศูนย์ จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแบบสังคมที่อยู่ใต้อำนาจรัฐพื้นราบ เราจึงเห็นภาษาและวัฒนธรรมของคนบนที่สูงมีความหลากหลายกว่าคนบนพื้นราบ อำนาจรัฐพื้นราบพยายามดัดแปลงและดูดกลืนให้คนมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อการบริหารจัดการด้านการผลิตมากกว่าคนบนที่สูง

แม้ว่าพื้นที่สูงจะรักษาความแตกต่างหลากหลายเอาไว้ได้เนื่องจากความยากลำบากของพื้นที่ ทำให้อำนาจรัฐแทบจะเข้าไปไม่ถึงพื้นที่สูง อย่างไรก็ตาม ระยะเวลานี้ก็คาดว่าจะปิดกั้นการติดต่อระหว่างคนที่สูงกับอำนาจรัฐจากพื้นราบเสียทีเดียว คนบนที่สูงและรัฐพื้นราบไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมสองลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนกัน นั่นคือ พื้นที่สูงเป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติ สินค้าป่า และกำลังคนบ่อยครั้งที่กำลังคนของชนที่สูงถูกกวาดต้อนลงมากลายเป็นแรงงานให้รัฐพื้นราบ จนนานวันเข้าคนเหล่านี้ก็จะถูกกลืนกลายเป็นชนพื้นราบ มีวัฒนธรรม ภาษา และสำนึกชาติพันธุ์แบบชนพื้นราบ ส่วนคนพื้นราบนั้น ก็อาศัยพื้นที่สูงเป็นที่หลบหลีกจากอำนาจรัฐพื้นราบ กบฏในยุคก่อนอาณานิคมกระทั่งยุคอาณานิคมจำนวนมากจึงอาศัยพื้นที่สูงเป็นที่พักพิง

สก็อตต์เห็นว่า ความสัมพันธ์และการอ้างความแตกต่างระหว่างที่สูงกับพื้นราบเป็น

โครงสร้างที่แทบจะไม่เปลี่ยนแปลงนานเกือบ 2,000 ปี ที่สำคัญคือ ความแตกต่างระหว่างมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนที่สูงกับมนุษย์พื้นราบนั้น ไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างชนไร่อารยะกับชนอารยะ หากแต่เป็นการเลือกของชนบนที่สูงเอง ที่จะอยู่ห่างไกลจากชีวิตบนพื้นราบ คนบนที่สูงเลือกที่จะดำรงชีวิตแบบที่เขาเป็นอยู่เนื่องจากพวกเขาไม่อยากจะอยู่ใต้อำนาจรัฐพื้นราบ พวกเขาต้องการคงความเป็นอิสระในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนเอง แม้ว่าจะถูกกวาดต้อนไปเป็นชนพื้นราบบ้างบางครั้งคราว แต่พวกเขาก็ยังมีอิสระมากกว่าชนพื้นราบที่ถูกควบคุมการเคลื่อนที่ ถูกควบคุมแรงงาน ถูกเก็บภาษี ในแง่นี้ ชีวิตของชนที่สูงจึงเป็นชีวิตที่เลือกเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐพื้นราบ มากกว่าที่จะเป็นความล่าหลังด้อยพัฒนาของคนบนที่สูง

งานชิ้นนี้ของสก็อตต์นับได้ว่าอธิบายความเป็นไปในช่วงระยะเวลาอันยาวนานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปได้ดีพอสมควร หากแต่เนื่องจากเป็นข้อเสนอที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลและกินระยะเวลายาวนาน จึงมีข้อโต้แย้งมากมาย ที่เห็นได้ชัดคือ หากผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเทศตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล ก็จะได้พบได้ไม่ยากว่างานของสก็อตต์ชิ้นนี้มีข้อผิดพลาดมากมาย ข้อนี้อาจจะทำให้ความน่าเชื่อถือของการตีความถดถอยลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงไม่มีผลลบล้างข้อเสนอใหญ่ๆ ของเขาลงไปได้เสียทีเดียว

ส่วนตัวผู้เขียนเองได้เขียนบทความตั้งคำถามจากข้อมูลในพื้นที่ศึกษาของตนเองบนพื้นที่สูงในประเทศเวียดนาม เพื่อขยายข้อเสนอของสก็อตต์เอาไว้ว่า อันที่จริง บนพื้นที่สูงเองก็มีรัฐขนาดเล็กอยู่จำนวนมาก งานของสก็อตต์เองชิ้นนี้ก็ยอมรับความจริงข้อนี้ หากแต่เมื่อสร้างข้อเสนอที่เป็นโครงสร้างใหญ่ๆ แล้ว สก็อตต์จึงดูจะละเลยการนำเสนอภาพรัฐบนที่สูง อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเสนอว่า รัฐบนที่สูงมีทั้งลักษณะที่

เป็น Zomia กล่าวคือ มีความเคลื่อนไหวสูง มีความหลากหลายสูง หากแต่ก็มีความพยายามสร้างการรวมศูนย์ และเชื่อมโยงตนเองเข้ากับรัฐพื้นราบ รัฐบนที่สูงเหล่านี้จึงเป็นสังคม “กึ่งโซเมีย” (semi-Zomia) รัฐบนที่สูงเหล่านี้ได้แก่รัฐของกลุ่มชนพูดภาษาตระกูลไท (หรือไต) ทั้งในจีนตอนใต้ เวียดนามเหนือ และพม่า

นอกจากนั้น หากพุ่งเล็งไปที่บางพื้นที่ของสังคมบนพื้นราบ เช่น เมืองท่าใหญ่ๆ ไม่ว่าจะในเวียดนาม สยาม หรือพม่า ต่างก็จะต้องมีเมืองที่มีภาวะสังคมที่เปิดต่อโลก (cosmopolitanism) อยู่ด้วยกันทั้งสิ้น เมืองท่าเหล่านี้มีภาวะของความหลากหลาย มีภาวะที่บางครั้งอำนาจรัฐอาจจะไม่สามารถควบคุมได้โดยเบ็ดเสร็จ และจึงเป็นพื้นที่เปิดทั้งทางวัฒนธรรมและอำนาจทางการเมือง จึงอาจกล่าวได้ว่า เมืองท่าเหล่านี้เองที่เป็นพื้นที่คล้ายๆ Zomia ในพื้นราบ

ไม่ว่างานชิ้นนี้จะมีข้อบกพร่องสามารถโต้แย้งได้มากมายอย่างไร ข้อเสนอของสก็อตต์ก็ยังท้าทายและชวนให้ถกเถียงด้วย หากเราจะไม่เลือกอ่านเฉพาะงานวิชาการที่หมดยก ไร้ที่ติติงโต้แย้งใดๆ แล้ว งานของสก็อตต์ทั้งชิ้นนี้ และหลายชิ้นที่ผ่านมา นับได้ว่าเปิดประเด็นใหม่ๆ ให้กับการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างสม่ำเสมอ เชื่อได้ว่าหากงานชิ้นใหม่ของเขาเสนอออกมาอีกเมื่อใด ก็จะต้องได้รับการต้อนรับทั้งจากผู้ที่ไม่เห็นด้วยและผู้ที่ถูกเถียงกับเขาอีกมากเช่นเดียวกับที่เขาได้ทำมาแล้วตั้งแต่งานชิ้นแรก

Yêu là yêu yêu là chết:
 รักคือรัก รักคือการแต่งงาน:
 เสียงที่เปล่งออกมา
 ของกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน

นักศึกษาชั้นปีที่ 4
โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำกล่าวข้างต้นคือการแสดงความคิดเห็นของนาย เล กวาง บิ่ง (Lê Quang Bình) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเวียดนาม (Viện Nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường Việt Nam) ที่แสดงความคิดเห็นต่อการแก้ไขกฎหมายการแต่งงานของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันในเวียดนามที่มีการเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนี้ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา และเป็นประเด็นที่ทั้งคนเวียดนามและคนทั่วโลกให้ความสนใจเพราะถ้าหากกฎหมายนี้ได้รับการแก้ไข กล่าวได้ว่าประเทศเวียดนามจะเป็นประเทศแรกในเอเชียที่มีกฎหมายอนุญาตให้คนรักเพศเดียวกันแต่งงานได้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเวียดนามเองก็ต้องมีการทบทวนในอีกหลายแง่มุมก่อนที่จะมีการออกกฎหมายนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเวียดนาม และกลุ่มคนรักเพศเดียวกันในเวียดนามเองก็มีการเดินขบวนเพื่อเคลื่อนไหวและแสดงจุดยืนแสดงถึงการมีอยู่ของตัวเองของพวกเขาในสังคมรวมทั้งการเรียกร้องสิทธิในการแต่งงานและการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เรื่องนี้ได้เป็นหนึ่งในวาระของการประชุมพรรคของเวียดนามที่จะถึงในปี

กฎหมายการแต่งงานและครอบครัวในปัจจุบัน
ของเวียดนามไม่มีกฎหมายห้ามเรื่องความ
สัมพันธ์ของคนที่รักเพศเดียวกัน ทว่าห้ามการ
แต่งงานระหว่างเพศเดียวกันอย่างชัดเจนในบท
ที่ 2 เรื่องที่ 10 บรรดากรณีที่ห้ามการแต่งงาน
“ข้อที่ 5 ห้ามการแต่งงานระหว่างบรรดาคน
เพศเดียวกัน”² ซึ่งในช่วงเวลาที่ผ่านมาใน
ประวัติศาสตร์เวียดนาม รัฐบาลยังไม่เคยออก
กฎหมายที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนเพศ
เดียวกัน มีเพียงกฎหมายจริยธรรมที่กล่าวถึง
การข่มขืน การผิดประเวณีและการร่วมประเวณี
ระหว่างพี่น้อง แต่ก็ไม่มีการอ้างอิงอะไรถึง
กลุ่มคนที่รักเพศเดียวกัน³ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ใน
กฎหมายก็ยังไม่มีการกล่าวถึงสิทธิของกลุ่มคน

เหล่านี้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันหรือที่เรียกโดยรวมว่า LGBT ในเวียดนามนั้นก็เกินไปเพื่อการเรียกร้องสิทธิและเพื่อให้มีการแก้ไขกฎหมายการแต่งงานและครอบครัวเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดของความเท่าเทียมกันในเวียดนาม ไม่ว่าจะเป็นสิทธิของคนรักเพศเดียวกัน คนข้ามเพศรวมทั้งที่เป็นประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มคนรักเพศเดียวกันทั้งการตอบคำถามกับสังคม และการสร้างความเข้าใจกับครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันหลัก เป็นประเด็นที่สำคัญเพราะในสังคมเวียดนามการมีลูกชายคือการมีทายาทสืบต่อเชื้อสายวงศ์ตระกูลหากลูกชายหัวแก้วหัวแหวนของครอบครัวกลายเป็นคนที่มีรสนิยมทางเพศในเพศเดียวกันแล้วผลที่ตามมานอกจากจะขัดกับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ การสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลแม้กระทั่งแนวคิดเรื่องการดำรงชีวิตที่ผ่านแนวทางแบบขงจื้อ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องรื้อสร้างและสร้างความเข้าใจกันในสังคมครั้งใหญ่และแน่นอนว่าภายใต้สังคมที่มีความเป็นชาตินิยมสูงและอนุรักษนิยมอย่างเวียดนามแล้วประเด็นเรื่องวัฒนธรรมบางอย่างอาจจะกลายเป็นประเด็นต้องห้ามที่แตะต้องไม่ได้เลย

นอกเหนือไปจากการเดินขบวนที่มีตารางกิจกรรมในทุกๆ เดือนแล้ว ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานมานี้เวียดนามก็มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ กล่าวคือการผลิตและเผยแพร่ละครชุดคอมเรียมแรกของเวียดนามที่มีเนื้อหาและนักแสดงเป็นชายรักชายชื่อ *My Best Gay Friend* ผ่านทาง YouTube และที่น่าสนใจไปกว่านั้นกระแสตอบรับจากผู้ชมที่มียอดเยี่ยมทะลุหลักล้านวิวและกลุ่มผู้ชมก็มีอย่างหลากหลาย ทำให้ละครชุดคอมเรียมนี้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารอีกหนทางหนึ่งเพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการมีอยู่ของพวกเขาในสังคม

เวียดนาม ละครเรื่องนี้เริ่มต้นจากกลุ่มเพื่อนที่ต้องการสร้างละครชุดคอมเรียมเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อลดอคติของคนเวียดนามที่มีต่อกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน ซึ่ง เหงวียน มิงห์ ควา ผู้ที่ทำละครชุดคอมเรียมเรื่องนี้กล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า “ไม่เชื่อนายที่จะยอมรับว่าเราเป็นเกย์”⁴ เขาอธิบายว่า ภาพลักษณ์ของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันในเวียดนามนั้นถูกบิดเบือนจากบรรดาสื่อในเวียดนาม อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้ยังต้องแบกรับการถูกแบ่งแยกทั้งในสถานศึกษาและที่ทำงานและที่ผ่านมาการสร้างละครหรือภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มคนรักเพศเดียวกันในเวียดนามก็เป็นไปในทางลบ ซึ่งนำไปสู่การรับรู้ในทางลบของกลุ่มผู้เสพสื่อเหล่านี้ โดยในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา กลุ่มคนรักเพศเดียวกันก็ถูกมองว่าเป็นหนึ่งในอาชญากรรมในสังคมและละครชุดคอมเรียมเรื่องนี้เองที่เขาพยายามสื่อสารกับกลุ่มผู้ชมว่าชีวิตของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันนั้นไม่ได้มีความแตกต่างอะไรจากกลุ่มคนทั่วไปในสังคม ย้อนกลับไปกล่าวถึงเรื่องสิทธิของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันในเวียดนามนั้นองค์กรที่มีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ประกอบไปด้วย 3 องค์กรหลักๆ คือ สถาบันวิจัยสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเวียดนาม (Viện trưởng Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường Việt Nam: isee) องค์กรคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของกลุ่ม LGBT (Trung tâm ICS – Tổ chức bảo vệ và thúc đẩy quyền của người LGBT: ICS), และ VIETPRIDE ซึ่งทั้งสามองค์กรนี้ก็มีการทำเอกสารงานวิจัยรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ เพื่อเผยแพร่และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มคนรักเพศเดียวกันและเพื่อเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ในการดำรงชีวิตรวมทั้งต้องการชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของผู้คนในสังคม เช่น ผ่านภาพ 1 ที่มีชื่อว่าชาวดำหรือหลากสี⁵ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของคนในสังคมและสิทธิในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสิทธิเหล่านี้เป็น

จากบนลงล่าง: ภาพ 1-2

เรื่องของสิทธิความเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่ผลผลิตของกฎหมายแต่เป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่กฎหมายจะต้องยอมรับ⁶ กล่าวเพิ่มเติมคือ ในปัจจุบันยังคงมีการรับรู้ที่ผิดและยังคงมีอคติเกี่ยวกับกลุ่มคนรักเพศเดียวกันหรือกลุ่มคนข้ามเพศที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนซึ่งหลายคนถูกแบ่งแยกโดยครูอาจารย์เพื่อนฝูงจนถึงขั้นที่ต้องออกจากโรงเรียน ทั้งนี้ก็เป็นการตัดโอกาสต่างๆในการมีสิทธิขั้นพื้นฐานที่กลุ่มเขาเหล่านี้จะได้รับจากสถานศึกษา นอกเหนือไปจากสิทธิในการศึกษาแล้วยังมีเรื่องของการแต่งงานที่เป็นประเด็นที่ยังคงเร้าร้อนอยู่ในปัจจุบันในการเรียกร้องกลุ่มผู้เรียกร้องสิทธิในการแต่งงานและอยู่ร่วมกันได้ให้ความเห็นว่า “เป็นสิทธิของการได้อยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องตามกฎหมายกับคนที่เรารัก” ทุกคนเกิดมาและล้วนแต่แสวงหาความสำเร็จในชีวิตและที่ใดก็ตามที่มีความรักที่นั่นก็ย่อมมีครอบครัว ถึงแม้ว่าคุณจะเป็นใครก็ตามคุณก็มีสิทธิที่จะได้อยู่ร่วมกับบุคคลที่คุณรักและความรักคือสิทธิที่ทุกคนสามารถมีได้และการปกป้องความรักคือความรับผิดชอบที่ทุกคนจะต้องกระทำ อย่าทำร้ายความรักหรือใช้ความความรุนแรงรวมทั้งการล่อลวงและการแบ่งแยก

ทั้งนี้ที่กล่าวมาข้างต้นก็มีการสะท้อนออกมาผ่านภาพที่เชื่อว่าพวกเรายินดีกับการแต่งงานของทุกคนและทุกคนห้ามพวกเราแต่งงาน (ภาพ 2)⁷ ซึ่งภาพดังกล่าวเป็นภาพถ่ายโดย Nguyen Thanh Hai หรือ Maika Elan ศิลปินชาวเวียดนามที่เคยสร้างปรากฏการณ์หนึ่งที่เป็นที่น่าจับตามองในเวียดนามคือการจัดนิทรรศการภาพถ่ายในชื่อที่ว่า “the pink choice” ที่สะท้อนเรื่องราวการใช้ชีวิตของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันที่หอจัดแสดงศิลปะในกรุงฮานอยประเทศเวียดนามในเดือนกันยายน ค.ศ. 2012 และได้รับการตีพิมพ์เป็นโปสเตอร์ที่เป็นสื่อหนึ่งในการเผยแพร่เรื่องราวให้กับสังคมได้รับรู้ถึงความต้องการและสิทธิขั้น

พื้นฐานที่พวกเขาเหล่านี้ควรจะได้รับ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ต้องผ่านหลักเกณฑ์ที่สังคมเวียดนามกำหนดไว้ ซึ่งเรื่องดังกล่าวก็เป็นเรื่องของพื้นฐานทางวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีของเวียดนามที่อิงอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวที่เป็นหลักใหญ่ ที่กล่าวไว้ในบทนำของกฎหมายการแต่งงานและครอบครัวว่า ครอบครัวคือเซลล์ของสังคม เป็นสถาบันที่เลี้ยงดูสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของการสร้างและการศึกษาบุคลิกภาพ ส่วนการพัฒนาอาชีพและปกป้องประเทศชาติ ถ้าครอบครัวดี สังคมก็จะดี ถ้าสังคมดีครอบครัวก็ยิ่งดีขึ้นไปอีก⁸

หากเรามองจากภาพรวมทั้งหมดของเวียดนาม เราจะเห็นว่ากลุ่มคนรักเพศเดียวกันมีการเคลื่อนไหวเพิ่มมากขึ้น สื่อต่างๆ มีการเปิดกว้างและนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มคนเหล่านี้มากขึ้น เหลือเพียงอย่างเดียวที่กลุ่มคนเหล่านี้มีความต้องการคือการที่สังคมมีความเข้าใจและยอมรับการมีอยู่ของตัวตนของพวกเขาและสิทธิในการได้แต่งงานและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลที่เขารักและทุกครั้งของการออกมาเดินขบวนเสียงที่พวกเขาเหล่านี้เปล่งออกมาอย่างพร้อมเพียงกันและมีความหนักแน่นมากพอที่จะสื่อถึงอุดมการณ์ของพวกเขา นั่นก็คือ

“Yêu là yêu yêu là cưới:
รักคือรัก รักคือการแต่งงาน”

อ้างอิง

¹ Nhật Thy, Hôn nhân đồng tính: Nên hay không?, <http://baodientu.chinhphu.vn/Home/Hon-nhan-dong-tinh-Nen-hay-khong/20134/166743.vgp>, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 56.

² Luật hôn nhân và gia đình, Hà Nội: Nhà xuất bản lao động, 2011, p. 14.

³ Luật Hôn nhân và Gia đình năm 2000, Điều 10 – Những trường hợp cấm kết hôn Truy cập ngày 23 tháng 4 năm 2009.

⁴ Hoàng Phú, My Best Gay Friends – Sitcom đồng tính Việt Nam lên báo Mỹ, <http://www.lgbt.vn/my-best-gay-friends-sitcom-dong-tinh-viet-nam-len-bao-my/>, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 56.

⁵ ภาพจาก: สถาบันวิจัยสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเวียดนาม (Viện trưởng Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường Việt Nam: isee)

⁶ Tổ chức bảo vệ và thúc đẩy quyền của người LGBT, Viện trưởng Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường Việt Nam, My rights, 2012, p.11

⁷ ภาพจาก: สถาบันวิจัยสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเวียดนาม (Viện trưởng Viện nghiên cứu Xã hội, Kinh tế và Môi trường Việt Nam: isee)

⁸ Luật hôn nhân và gia đình, Nhà xuất bản lao động, 2011, p.5.

การพบกันของ ปรีดี พนมยงค์ และ โฮจิมินห์

ในปี ค.ศ. 1966 โฮจิมินห์เชิญปรีดี พนมยงค์ที่กำลังลี้ภัยการเมืองในจีนมาเยือนกรุงเทพมหานคร เขาต้อนรับปรีดีเทียบเท่าผู้นำประเทศและแสดงความเป็นกันเองอย่างยิ่ง ถือเป็นการพบกันครั้งแรกระหว่างรัฐบุรุษสยามกับบิดาเอกราชเวียดนาม ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภาพนี้มีความหมายอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในยุคปัจจุบัน

“โฮจิมินห์กล่าวถึงการทำท่านเข้า
ไปเคลื่อนไหวในสยามเมื่อปี ค.ศ.
1927-1928 ท่านรู้ลึกซึ้งซึ่งและ
เป็นหนี้บุญคุณชาวไทยที่ให้การ
ช่วยเหลือปกป้องมิให้พวกสายลับ
ฝรั่งเศสมาแผ้วพาน รวมทั้งได้
อาศัยข่าวกันบาตรขณะเดินทาง
ค้ำแรมตามที่ต่าง ๆ...”

สุขปรีดา พนมยงค์

โฮจิมินห์ เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ (2549)